

Nationale NachtvlinderNacht kennismakingsformule

Tekst: Dick Groenendijk & Nicolienne Peet (De Vlinderstichting) en Willem Ellis (Werkgroep Vlinderfaunistiek EIS-Nederland).

In de nacht van 1 op 2 juli 2005 vond de eerste officiële Nationale NachtvlinderNacht plaats. Op diverse locaties verspreid door heel Nederland werd gelijktijdig naar nachtvlinders gekeken. De reacties waren positief en voor veel mensen betekende de nachtvlinderNacht een eerste kennismaking met de bijzondere wereld van de nachtvlinders. Een overzicht van de resultaten wordt in dit artikel gepresenteerd.

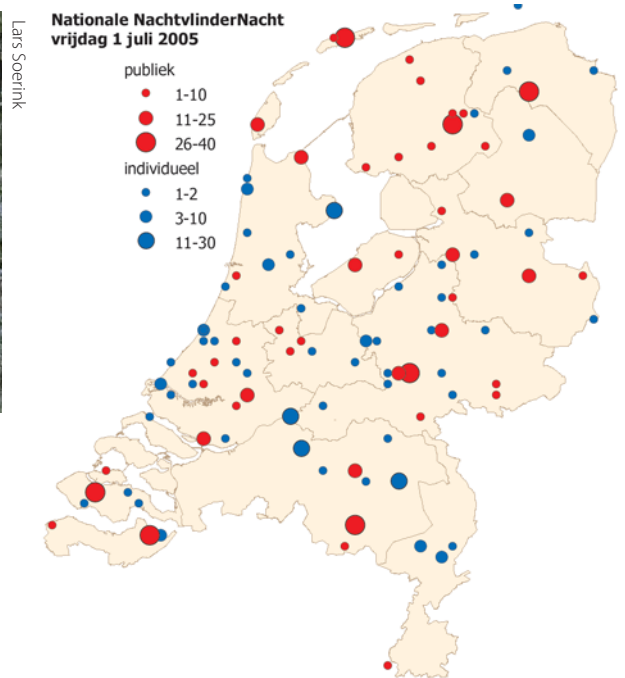
Grijze stipspanner.

Fatsoenlijk weer

Het belangrijkste doel van de nachtvlinderNacht was het enthousiasmeren van zoveel mogelijk mensen. Voor veel mensen is namelijk nog onbekend wat er 's nachts zoal aan vlinders rondvliegt. Een belangrijk nevendoeel was op zoveel mogelijk locaties in het land simultaan gegevens te verzamelen. Het is wel spannend geweest, want om de nachtvlinderNacht tot een succes te maken, moest het natuurlijk wel 'fatsoenlijk' nachtvlinderweer zijn. In de ochtend van 1 juli viel er op de meeste plekken nog wat regen, maar 's avonds en 's nachts was het vrijwel overal droog. Op sommige plekken in het binnenland werd het in de loop van de nacht wel wat koud - het koelde daar af tot circa 8 °C - en kwam er zelfs wat grondmist opzetten. Dat had uiteindelijk wel een negatieve invloed op de vangsten. De temperatuur op de locaties die wat meer onder invloed van de kust stonden, bleef de hele nacht ruim boven de 10 °C en daar bleek het een van de betere nachten van het seizoen te zijn geweest.

National Moth Night - a successful formula for meeting moths

The first official National Moth Night to be held in the Netherlands took place during the night of 1st/2nd July 2005. Moths were recorded in nearly a hundred locations throughout the country. There were two aims, to interest a wider audience in moths and to gather as many records as possible. With about seven hundred people taking part in various ways and more than 3,000 sightings, both aims were amply realised. The results for larger moths (macros) are presented briefly; in total, 311 macro-moth species were seen, *Noctua pronuba*, *Lomaspilis marginata* and *Spilosoma lubricipeda* scoring the highest.

Figuur 1. Locaties waarvan nachtvlindergegevens zijn doorgegeven.

Niet onopgemerkt

De Nationale NachtvlinderNacht was een initiatief van De Vlinderstichting en de Werkgroep Vlinderfaunistiek van EIS-Nederland en kon worden georganiseerd dankzij subsidies van het VSB-fonds, het Prins Bernhard Cultuurfonds en het KF Hein Fonds. Door de brede opzet werd het initiatief op allerlei locaties in het land opgepikt en werden door particulieren, plaatselijke natuurverenigingen, vlinderwerkgroepen, natuurtuinen en bezoekerscentra nachtvlinderexcursies georganiseerd. De NachtvlinderNacht is niet onopgemerkt gebleven. De media besteedden uitgebreid aandacht aan de nacht. Zowel op televisie, radio als in kranten op lokale en nationale schaal werd de nachtvlinderNacht uitgebreid verslagen (zie ook Vlinders 3, 2005).

Locaties

Waarschijnlijk is het voor het eerst in de geschiedenis dat er op zo'n grote schaal tegelijkertijd naar nachtvlinders is gekeken. In totaal zijn er op dit moment van bijna honderd locaties nachtvlindergegevens binnengekomen. De waarnemingspunten lagen prachtig verdeeld over

Nacht succesvolle

Nederland, hoewel er in de vlakke polders en in het oosten en zuiden af en toe wat gaten zijn gevallen (figuur 1). Uiteindelijk hebben we uit alle provincies waarnemingen binnen gekregen, waarbij vooral Gelderland, Zuid-Holland en Friesland bijzonder goed scoorden.

Het was op diverse manieren mogelijk om mee te doen aan de nachtvlindernacht. Een belangrijk doel was mensen die niet zo vertrouwd zijn met de wereld van de nachtvlinders te prikkelen tot nieuwsgierigheid. Daartoe werden op tientallen plaatsen publieksexcursies georganiseerd, terwijl veel andere deelnemers individueel of met een klein groepje bekenden actief zijn geweest. De publieksexcursies zijn in figuur 1 met een apart kleurtje aangegeven en duidelijk is dat de Nationale NachtvlinderNacht een flink aantal bezoekers heeft getrokken.

De reacties op de nachtvlindernacht waren positief. Veel organisatoren en bezoekers van excursies lieten weten hoe ze het gevonden hadden: "leuk en leerzaam", "de beste nachtvlindernacht ooit", "doen we volgend jaar weer" en "het was zó spannend" zijn maar enkele quotes die hier aangehaald kunnen worden. Meer excursie- en sfeerverslagen van de nachtvlindernacht zijn te vinden op allerlei plekken op het internet (waaronder ook op www.vlinderstichting.nl/nachtvlindernacht) en in *Vlinders* 3, 2005.

Waarnemingen

Bij het analyseren van de waarnemingen is uitgegaan van de waarnemingen van de zogenaamde macronachtvlinders. Dagvlinders vliegen 's nachts in principe niet en zijn dan ook niet te verwachten. Onder de nachtvlinders is een groot aantal soorten die klein tot zeer klein zijn en daarom micro's worden genoemd. Deze microvlinders zijn niet in de analyse betrokken. Niet dat er niet naar de

Lars Soerink

Een gerande spanner is op het verlichte laken afgekomen.

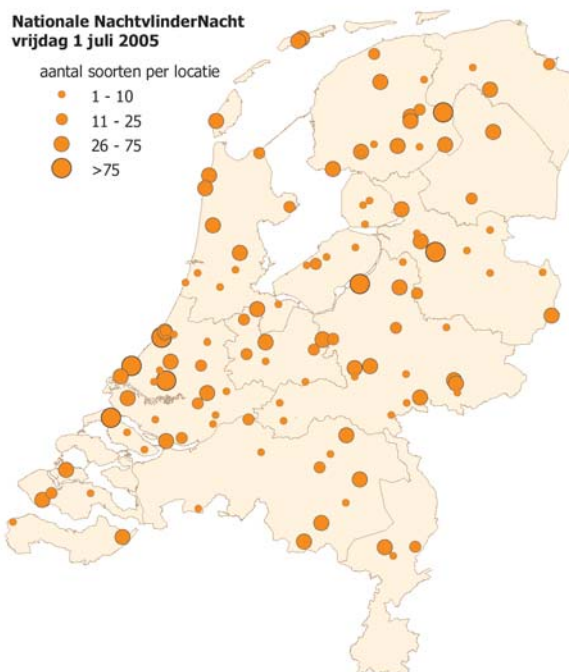
locatie	aantal soorten macro's
Veldbiologisch station de Klip, Den Haag	110
Ackerdijkse Plassen, Delft	79
Zoetermeer	66
Hulshorst	66
Stellendam	62

Tabel 1. Locaties met de hoogste scores.

micro's is gekeken (integendeel!), maar omdat ze moeilijker te determineren zijn, zijn ze niet op alle locaties meegenomen. Om de resultaten toch enigszins met elkaar te kunnen vergelijken (voor de verschillen in ervaring met nachtvlinders kijken hebben we niet kunnen corrigeren), wordt in dit artikel alleen naar de macro's gekeken.

Op sommige locaties werden slechts enkele soorten gezien. Gebrek aan ervaring, ontbreken van de juiste apparatuur, een korte waarnemingsduur en wat killere weersomstandigheden kunnen daar debet aan zijn. Gemiddeld bedroeg het aantal waargenomen macro's 30, maar de locatie met de hoogste score was het veldbiologisch station De Klip in de duinen bij Den Haag waar maar liefst 110 soorten werden gezien. In tabel 1 ziet u de locaties met de meeste soorten.

In figuur 2 wordt een overzicht gegeven van de aantallen soorten per excursiepunt. Door de hierbovenge-

Figuur 2. Aantallen soorten per excursiepunt.

Plaats	Soort	Aantal locaties
1	Huismoeder (<i>Noctua pronuba</i>)	64
2	Gerande spanner (<i>Lomaspilis marginata</i>)	59
3	Witte tijger (<i>Spilosoma lubricipeda</i>)	58
4	Kleine zomervlinder (<i>Hemitea aestivaria</i>)	55
5	Gewone worteluil (<i>Agrotis exclamationis</i>)	52
6	Koperuil (<i>Diachrysa chrysis</i>)	51
7	Grijze stipspanner (<i>Idaea aversata</i>)	50
8	Graswortelvlinder (<i>Apamea monoglypha</i>)	44
9	Houtspaander (<i>Axylia putris</i>)	42
10	Donkere marmeruil (<i>Protodeltote pygarga</i>)	42

Tabel 2. Toptien van de waargenomen soorten tijdens de Nationale NachtvlinderNacht op 1 juli 2005 met het aantal locaties waarop deze soorten zijn waargenomen.

noemde verschillen tussen excursiepunten is het moeilijk om harde conclusies te trekken, maar het lijkt erop dat de locaties die wat meer in het noorden en westen lagen, gemiddeld wat hogere aantallen vlinders hebben gezien. Mogelijk dat de wat hogere minimumtemperatuur daar een positieve invloed op heeft gehad. In totaal werden maar liefst 311 soorten macronachtvlinders waargenomen tijdens de Nationale NachtvlinderNacht. In tabel 2 is de toptien weergegeven van de soorten die op de meeste locaties zijn waargenomen. De huismoeder (*Noctua pronuba*) is duidelijk de meest algemene: deze uil werd op 64 van de 98 locaties genoteerd.

De gerande spanner (*Lomaspilis marginata*) en de witte tijger (*Spilosoma lubricipeda*) waren eveneens op veel excursiepunten aanwezig. Tot de verbeelding sprekende soorten die veel werden gezien, maar die net geen plekje in de top tien veroverden waren bijvoorbeeld het groot avondrood (*Deilephila elpenor*) met een 14e plaats en de vuursteenvlinder (*Habrosyne pyritoides*) met een 19e plaats. Dat zijn ongetwijfeld ook soorten die het op de publieksexcursies waar ze verschenen, goed hebben gedaan.

Landelijke zeldzaamheden

Dat een formule als de Nationale NachtvlinderNacht eveneens goed werkt om waarnemingen van interessante soorten te verzamelen blijkt ook uit de lijst. Veel van deze bijzondere waarnemingen zijn goed gedocumenteerd en daarmee erg waardevol. Dat neemt niet weg dat sommige van de waarnemingen wellicht nog verificatie behoeven, maar dat proces loopt nog. Het is onmogelijk om hier een compleet overzicht van alle bijzonderheden te geven, vooral ook omdat er niet alleen landelijke zeldzaamheden zijn gezien, maar ook soorten die provinciaal of lokaal bijzonder zijn. Zo werd bijvoorbeeld een walstropijlstaart (*Hyles euphorbiae*) waargenomen op het punt bij Monster (in Zuid-Holland). Een andere extreme bijzonderheid is het elzenpannertje (*Hydrelia sylvata*) dat werd waargenomen bij Oranjewoud (in Friesland). Deze soort heeft geen bijzonder uiterlijk, maar wordt weinig in Nederland waargenomen en de waarneming is daarom in het kader van de nachtvlindernacht bijzonder. Dat de nachtvlindernacht

Daphne Jager

In de Vlindertuin in Waalre (Noord-Brabant) werden drie methoden gebruikt om vlinders te lokken. Uit het verslag: "Er is gevangen van 23.00 tot ongeveer 2.00 uur. De temperatuur was $\pm 18^{\circ}\text{C}$. Het was bewolkt, maar overwegend droog. In totaal zijn 54 soorten macro-nachtvlinders gevangen. Deze zijn doorgegeven aan het Nachtvlinderproject."

NachtvlinderNacht in cijfers

- ongeveer 700 mensen deden mee
- op bijna 100 locaties verspreid door Nederland
- er werden 311 soorten macronachtvlinders gezien
- met gemiddeld 30 soorten per locatie
- ruim 3000 waarnemingen zijn ingezonden:
- dit is in één nacht 10% van wat er jaarlijks wordt doorgegeven

ook op een andere manier bijdraagt aan nieuwe kennis gaat bijvoorbeeld op voor de wegedoornspanner (*Philereme transversata*). Deze spanner staat bekend als een landelijk zeer zeldzame soort die vooral wordt waargenomen in de duinen van Noord- en Zuid-Holland. Omdat de soort de piek van zijn vliegtijd rond begin juli heeft en er meerdere punten in de duinen waren, is de soort ook tijdens de nachtvlinder nacht op diverse plekken gemeld (onder andere uit Stellendam, Katwijk en Hoek van Holland). Maar gek genoeg werd de soort ook volop gezien in een stadspark in Zoetermeer. De waardplant wegedoorn is in dit stadspark veel aangeplant en kennelijk heeft de wegedoornspanner de overstek naar Zoetermeer gemakkelijk kunnen maken.

10% in één nacht

Een van de belangrijkste conclusies van de Nationale NachtvlinderNacht van 2005 is toch wel dat het met een groot aantal mensen mogelijk is om een indrukwekkende hoeveelheid gegevens te verzamelen. Ook kan geconcludeerd worden dat het overbrengen van nachtvlinder kennis aan startende nachtvlinderliefhebbers en geïnteresseerden geslaagd mag worden genoemd. Een bijkomstigheid is dat de Nationale NachtvlinderNacht van 2005 gelijkviel met de zogenaamde European Moth Nights. Behalve in Nederland, werd op veel andere plekken in Europa naar nachtvlinders gekeken. Vanzelfsprekend zijn de resultaten van de Nederlandse nacht ook doorgegeven aan de organisatoren van het Europese initiatief en wat blijkt: Nederland heeft op de meeste locaties nachtvlindergegevens verzameld en staat met stip op nummer 1 (zie ook <http://lepidoptera.freeweb.hu/program/emn2/emn2.htm>)

Nationale NachtvlinderNacht 2006

De datum van de volgende Nationale NachtvlinderNacht is inmiddels bekend: zaterdag 23 september 2006. Het thema zou kunnen worden "herfstuilen op stroop", maar misschien gaan we ook wel op zoek naar rupsen. De precieze invulling moet nog verder uitgewerkt, maar zal vroegtijdig bekend worden gemaakt. Houd in ieder geval de website www.vlinderstichting.nl/nachtvlinder-nacht in de gaten. Alle waarnemingen die in het kader van de Nationale NachtvlinderNacht zijn gedaan, zullen worden opgenomen in de gezamenlijke nachtvlinderdatabase van de WVF en De Vlinderstichting. Hierdoor zijn de gegevens ook voor andere doeleinden bruikbaar.

Dit artikel is ook op de website te vinden met een lijst van deelgenomen locaties en een totaal lijst van het aantal waargenomen soorten en op hoeveel excursiepunten

Lars Soerink

Vuursteenvlinder.

deze soorten zijn gezien. We hopen dat de resultaten zó tot de verbeelding spreken dat iedereen in 2006 weer meedoet aan de (tweede) Nationale NachtvlinderNacht.

Literatuur

Wie zich verder wil verdiepen in nachtvlinders kan gebruik maken van de volgende literatuur:

Colour Identification Guide to the Moths of the British Isles door B. Skinner (1998) met 267 pagina's en 43 kleurenplaten en 1600 beschreven soorten (€ 75,-).

Op dit moment het standaardwerk voor het op naam brengen van nachtvlinders. Enkele Nederlandse soorten staan hier echter niet in beschreven. Een Nederlandse bewerking van de tekst is te vinden op www.vlindernet.nl.

Field guide to the moths of Great Britain and Ireland door Warring en Townsend (2003) met illustraties door Lewington. Met 1600 beschreven soorten (€ 45,95).

Op dit moment wordt aan een Nederlandse vertaling gewerkt. Specifiek Nederlandse soorten worden toegevoegd. Hopelijk is deze beschikbaar voor de nachtvlinder nacht 2006.

Gids van vlinders, rupsen en waardplanten door Heiko Bellman (2005, Nederlandse vertaling), Tirion uitgevers, Baarn (€ 34,95).

In deze gids is een groot aantal dag- en nachtvlindersoorten (met rupsen) te vinden. Informatief boek om mee te beginnen.

Lars Soerink

Groot avondrood.